

КНИГАТА – ИЗКЛЮЧЕНАТА ИЛЮЗИЯ (Непоносимата грозота на „Квазимого“)

Ас. докторант Марина Маринова

❖ **Точно сега е ред на сенките!** (Едуард Мунк)

През последните няколко години в нашите академични среди твърде често се срещат научни конференции, обединяващи идеи и теми като **„Книгата – бъдеще време в миналото“**, **„Съдбата на българската книга“**, **„Книгата и националната идентичност“**, **„Книгата и безкнижната цивилизация“** и т.н. На същите тези конференции чуваме доклади със заглавия като **„Книгата в дневния ред на българското общество“** (Н. Поппетров), **„Книги и четене в авангарда и в тила на политиките“** (М. Цветкова), **„Четене и свобода“** (Н. Ружди), **„Книгата – ноевият ковчег на третото хилядолетие“** (П. Парижков), **„За съдбата на българската книга – с внимание и отговорност“** (А. Тотоманова), **„Съвременната социокултурна ситуация: причини за четене и съдбата на книгата“** (Е. Русинова), **„Съдбата на книгата като функция от хоризонта на обществото“** (Н. Поппетров), **„Инатът на Гутенберг, или за първите стъпки на меритокрацията“** (М. Цветкова), **„Книгата – инструмент за самоидентификация в глобалния свят“** (Л. Парижкова), **„Книгата – език, текст и култура“** (Б. Георгиева)... и др. На научната конференция **„Книгата и националната идентичност“** (София, НДК, 1 ноември 2004 г.) заседанията бяха организирани в две секции: 1.) **„Книгата – секундант или медиатор в диалога на културите?“**; 2.) **„Четенето – мит или реалност?“**. Проведената след заседанията дискусия беше под наслов **„На изчезване ли е четящият човек?“**. Този въпрос пряко кореспондира с проблематично поставената дилема от страна на двама студенти в книжка № 3 на научното

списание за книгата „Издател“ (година V, № 3, 2003). На страниците на изданието Елена Игнатова (студентка в тогавашния „Колеж по библиотекознание и информационни технологии“ – София) още в заглавието на своята статия обезпокоена пита **„Ще остане ли духовният глад?“**; Студентът от специалност книгоиздаване Явор Мартинов (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“) в същия брой споделя **„Размисли на един безпаричен студент пред книжните сергии на площад „Славейков“ в столицата“**. В контекста на споменатите дотук публикации, сякаш като своеобразно продължение на спуснатата вече мисловна нишка, се явява и този текст. Защо? Защото „Книгата – изключената илюзия“ не стои далече от „книгата“ като „Ноев ковчег“, като „причина за четене“, като „инструмент за самоидентификация“, не стои далече от „ината на Гутенберг“ и „диалога на културите“... В доминиращите драматични превъплъщения на книгата по някаква неизбежна логика съзираме безпътното битие на нейните исторически трансформации. Нещо от поетиката на Джек Керуак („По пътя“, „Бродягите на Дхарма“) витае в съвременното ни усещане за смисъла на текста. Като един безкрайно самотен, отречен и осъден **Квазимого**, книгата пребивава *ден за ден*, все по-излишна и все по-нежелана, все по-илюзорна и напълно изключена и от „авангарда“, и от „тила“ на материално и комерсиално задоволеното ни общество. Като някаква сянка на нещо отминало, като „бродяга“ и като илюзия, книгата сякаш не намира своето място и в отношенията, и в мисленето на хората. Подобно на **Квазимого** тя изглежда в очите на едни грозна, ненавистна и уродлива. Изглежда така, защото не я познават

отвътре. Изглежда непоносима, само защото е трудна за разгадаване, защото е енигма, събрала и съхранила надълбоко красотата и традицията на доброто. Нека не звучи и не изглежда ненавременен този романтичен идеал на Виктор Юго за външната неизразеност на чертите и вътрешната съсредоточеност на красотата. Тъкмо XXI век е времето, в което час по-скоро се нуждаем от способност да погледнем нещата и отвътре, а не само формално – дали отговорят или не на критериите, постулирани от холивудските идеали за физическо съвършенство и представите за разточителен комфорт от латиноамериканските теленовели. Днес се нуждаем отчаяно от нещо **истинско**, чийто качества не е необходимо да бъдат доказвани в слоганите на рекламните текстове. И същевременно не можем да не си дадем сметка какво предизвикателство е това и колко неизбежно трудно ще бъде да възвърнем образа на книгата – от плът и кръв, в истинската му красота. Засега обаче този образ все още стои скрит „под рафта“ или безпльтен минава край хората като сянка, която никой не забелязва. А ако случайно забележи, спонтанно се ужасява от непоносимата нищета, лъхаща от този **Квазимого**, на когото всички се чудят: как би могъл да бъде толкова окаян?! Този въпрос всъщност не е реторичен. Той има отговор, и то не само един...

❖ **Това, което виждам в тебе, е сърцето...** (Иржи Волкер)

„Колко“ е важно да бъдеш себе си? „Колко“ е важно да имаш памет? „Колко“ пъти в човешката история са задавани тези два въпроса? Отговорът е: безброй. И безброй пъти тези, които са ги задавали, са заплащали скъпо – подпалени и споделили гибелта на Александрийската библиотека, безвъзвратно изчезнали с мъдростта, задушени от кладите на средновековната инквизиторска цензура, самоубили се като Гьотевия Вертер – от безнадеждността на идващите модерни времена, от несподелеността, залутани вътре в себе си, резигниращи и неразбрани като Херман-Хесевия „степен вълк“... Всяка болка всъщност винаги опира до въпроса за собственото „аз“ и за „смелостта“ да бъде избрано именно то. Телевизия „btv“ предложи на 10 октомври м.г. филмова интерпретация на разказа на Джонатан Калан „Мemento“. Главният герой Ленард Шелби след злополука губи способността си да запа-

метява; той вече може да си спомня случващите се неща твърде за кратко, затова изписва, татуирайки тялото си, най-същественото, което му се случва и това, което му предстои да извърши. Ленард заявява: „Ако искаш да запомниш нещо, записвай го. Помни собствения си почерк, той е част от живота ти.“ Във филма „Обществото на мъртвите поети“, излъчен отново по „btv“ на 14 октомври т.г., учителят по литература Джон Кийтинг още първият час цитира пред учениците си стих на Уитман, който дава собствено разбиране за живота: „...че можеш, че си различен, че ще дадеш на този свят свой собствен стих...“ Учителят Кийтинг обяснява на своите възпитаници смисъла да се твори поезия и призванията на словото: „Ние пишем поезия не защото е важно, не защото просто ни е приятно да пишем; ние пишем поезия, защото сме човешки същества, а човекът е изпълнен със страсти.“ Страстта към една книга е проследена в сюжетната линия на американския филм „Деветата порта“, в която библиофилът (Джони Деп) с цената на живота си се стреми да спаси от похищение ценния екземпляр на древна ръкописна книга. Във фантастичната екранизация „Планетата на маймуните“ (от 80-те години на XX век) най-съкровенията тайна, заровена в земните недра всъщност е свързана с познанието. Страстта към него води маймуните до намирането на древна книга, пазеща тайната на техния произход и съществуване. И отново всяко намиране на тайната, на познанието е свързано със **смелостта** и изпитанията, пред които е изправена в стремежа за съхранение на собствената памет. В тези предизвикателства прозира оптимизъм, но като ехо от вековете се чуват думите на младия болярин Добромир от романа „Солунският чудотворец“ на Фани Попова-Мутафова, който, паднал на колена пред трупа на убития цар Калоян, пита: „Защо най-достойните синове падат от своя, от братска ръка?“ Метафорично казано, колкото и достоен да ни се струва приетият тук образ на **Квазимого**, той многократно е довеждан „до края“, „до ръба“ – от принудата на 20-процентова ДДС или от „яйцата по поета“ (Борис Христов); или пък, въпреки успокоението, че той е моралният победител във всяка борба с времето, **Квазимого** неизбежно стига до извода, че „победителят не получава нищо“ (Хемингуей)... Въпреки и това обаче, в споменатия роман на Фани Попова-Мутафова, думите на професора от Болонския университет Джовани Равенате

звучат не само като съвет към ученика му, станал впоследствие папа Инокентий III, а по-скоро като заклинание, тегнещо със силата на своята средновековна ортодоксалност: „Обичай силните – те са солта на земята!“ Също като избраната от нас сянка на *Квазимого* такива сенки като **братята от Струга** и **Хилендарския монах** (на Димитър Талев) бродят, разпръсквайки светлина от времето на нашето Възраждане и дават „сол“ на земята; земя, без която няма и „път“, и „посока“ за всеки „бродяга“, тръгнал доброволно или по принуда да намери смисъла на своето скиталчество, на своето „Местожителство Земята“ (Пабло Неруда).

❖ Когато доказателството не убеждава...

В статията „Когато доказателството не убеждава“ Георги Гачев с чувство на неизбежност признава, че колкото и да е древно изкуството – древно колкото самото човечество, то през всяка епоха е принудено отново и отново да оправдава съществуването си и да застава пред съда на всяко поколение. В своите Шведски речи, изнесени по повод присъждането му на Нобелова награда за литература, Албер Камю излага модернистичното си виждане за социалната ангажираност на изкуството. Той твърди, че всеки художник е прикован към галерата на своето време, той е длъжен да се примири с това, дори ако предполага, че тя „безнадеждно се е оводняла на риба“, че на нея „има твърде много надзиратели“, и на всичкото отгоре следва неверен курс. „Ние сме в открито море!“ – заявява Камю. Във „Велико отрицание“ Херберт Маркузе вижда радикалния политически бунт като естетически. Хайнрих Хайне смята, че пукнатините на света минават през сърцето на поета. Самюел Бекет, без да се опитва като А. Камю (в „Бунтарят“), да напише „философия на политиката“, все пак се чувства прикован към „галерата на времето“. За Бекет може да няма какво да изразиш, може да няма нищо, с което да го изразиш и нищо, от което да го изразиш, но заедно с това съществува задължението да го направиш. В контекста на екзистенциалистката естетика Жан Пол Сартр в есето „Що е литература?“ определя изкуството като „трагично чувство за живота“, като „зов от човека за човека“. Артур Милър, един от класиците на модерния американски театър, поставя в центъра на своите пиеси „фрустрациите на

съвременния човек“. В съзвучие със своето идейно-естетическо кредо, той заявява, че политиката представлява за него, като драматург, един важен израз на „човешката дилема“, а точно „човешката дилема“ е това, което го интересува. Едуард Олби, авторът на пиесата „Кой се страхува от Вирджиния Улф?“, не отрича, че всички пиеси са в една или друга степен социален коментар. Арнолд Уескър („Корени“, „Кухнята“, „Четири сезона“), продължавайки схващанията на Олби и Милър за изкуството като „човешка дилема“ и „социален коментар“, представя своите пиеси като дискусии, поставили си задачата да изяснят „затормозените отношения между хората“ и да предадат „посланието към управляващите маси“, че социалните, икономическите и политическите промени са неудържими. Редакторът на сборника „Политиката на романистите от XX век“ Джон Паничас заявява, че за съвременния писател политиката във всичките ѝ форми – като теория, като ангажираност, като действие, е станала въпрос на съзнание и съвест. Паничас смята, че естетическите разсъждения „неизбежно са оцветени от социално-политически изисквания“. За него историята на съвременния роман в същността си е история на „мутацията на това понятие“, тя е „история на идеологическата промяна“. В „Ерос и цивилизация“ Х. Маркузе свързва революционната перспектива със сюрреализма: единственият принцип, който може да „отхвърля“ и да „взривява“, е принципът на „удоволствието“, господстващ в сферата на фантазията, в него се крие „неподозирана революционност“.

Очевидно, колкото и неприютно да се скита, сянката на *Квазимого* остава неразривно свързана с „галерата на времето“ – на всяко време, в което се ражда, умира и възкръсва отново. Изключен ли е всъщност *Квазимого* от контекста на социокултурните процеси в различните исторически епохи? Всъщност: не. Колкото и „да не убеждават аргументите“, колкото и да е принуден *Квазимого* „отново и отново да оправдава съществуването си“, истината е, че той винаги присъства, него винаги го има – дори като сянка, но винаги е тук. По-важното от всичко е, че във всяка епоха, не знайно защо, онази „братска ръка“, за която напомня болярина Добромир, винаги се вдига над болезнено уязвимия *Квазимого*. А неговата далечна сянка сякаш отново се възплъщава и идентифицира с персонажа на царя от „Солунският чу-

дотворец“. „Сянката“ на Калоян „махва с ръка“: „Не искам никого да знам! Важното е да покажеш, че не се боиш. Покорните и страхливите ги тъпчат.“ Книгата, колкото и катастрофални бъднини да ѝ предричаме, сякаш е невъзможно да се прислони в онзи тих и спокоен дом на Дикенс и остава завинаги „по пътя“ на „бро-дядгите“, скитаща и неудовлетворена. Тази непоносимо отблъскваща сянка на *Квазимодо* не би могла да не бъде страшна – тя е именно сянка и нейните очертания неизменно са плашещи и демонични. Остава предизвикателството наистина да се погледне не встрани, а в лицето, да се видят не отраженията, а пълнокръвните образи на „смелите“. И тази смелост не би могла да се изключи – в кое да е време, защото, както твърди героят на Достоевски от „Бесове“ Степан Трофимович Верховенски, „дори в най-предпазливите семейства растат момичета, на които е необходимо да потанцуват“...

Книгата не е илюзия и тя никога не би могла да бъде изключена, защото привържениците на „братската ръка“ винаги имат нужда от някой по-висок от тях, с когото да се мерят. Някой по-извисен, имащ смелостта отново като Верховенски да попита „каква бе тая паница леща, за която продадохте свободата си?“; и все пак някой „по-красив“, отстояващ истината на Достоевски, че човечеството може без наука, без хляб дори и „само без красотата ще загине, защото няма да има какво да прави на този свят“! Действително призванието на човечеството е да твори красота; красота, която дава да разберем какво е „да имаш и да нямаш“ (Хемингвей). Доколко е непоносима всъщност грозотата на *Квазимодо* и грозен ли е той изобщо? Отговорът е в избора: дали да приемеш тъмните очертания на сянката или да погледнеш образа в лицето – за последното определено е необходима смелост.

ЛИТЕРАТУРА

1. **Гачев, Г.** Творчеството в живота и културата. С., Христо Ботев, 1998.
2. **Кънева, С.** Изкуство и политика. С., Партиздат, 1984.
3. **Полевой, В.** Изкуството на 20 век – 1917/1945. С., Български художник, 1989.
4. **Славов, И.** Кичът. С., Народна младеж, 1977.
5. **Чернокожева, Е.** Култура и морал. Между красотата и доброто. С., Партиздат, 1990.

Нови книги на автори от категра „Библиотекознание и масови комуникации“ при ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“

Книгата представлява изследване по проблемите на родното книгоиздаване. Разгледана е дейността на български книгоиздатели и печатници с принос за националната книгоиздателска традиция, емблематични оформителски подходи, периодични издания. В предговора, написан от доц. д-р Кристина Денчева, се отбелязва: „Книгата на Лъчезар Георгиев „Седем етюда по българско книгоиздаване“ е едно своеобразно интелектуално пътешествие от старопечатната българска традиция към трансформираната и обогатена печатна технология в новата информационна среда... Оригиналото структуриране на монографията показва както задълбочено познаване на значимите постижения на книгоиздателското дело, така и един точен и аналитичен поглед за ориентирание върху най-характерните белези на отделните книгоиздателски школи. Безспорно монографията е принос в съвременното българско книгознание и обогатява скромния съвременен документален фонд в тази област на научните изследвания“.

„Седем етюда по българско книгоиздаване“ е реализирана от великотърновското издателство „Астарта“. Оформлението е направено с вкус и професионализъм.

